Müharibə və əxlaq

Allahverdi Eminov

İnsan orqanizmini öyrənməyə 30 əsr, qəlbini öyrənməyə əbədilik, məhv etməyə isə bir dəqiqə bəsdir.

Volter

Müharibənin öz qanunları var - bu kəlam ənənəvi səslənsə də fəlsəfi mənasını saxlamışdır. Hansı torpağın üstündə və üzərində atəş səsləri eşidilirsə... məğlubiyyətmi, qələbəmi, xalqın məsuliyyətindən öncə dövlət rəhbərlərinin hesabınadır: onlardan biri (işğalçı) insani hisslərini itirmiş, qan gölməçələrindən zövq almış, qəbirstanlıqda günbəgün yerin azalmasına şərait yaratmaqdan qürurlanmışdır: tibb, yaxud psixologiya elmində bu cür Başçının ayaması olmamış deyil!.. Digəri isə (qeyri-işğalçı) öz torpağını, ərazisini qoruyur, xalqının rahat yaşaması üçün milli ordusunu səfərbərliyə alır, şəhirlərini məzarstanda al qırmızı güllər içərisində dəfn edir...

Müharibənin öz prinsipləri mövcuddur

- İnsanlar sərbəstliyə alışırdısa, indiki vəziyyəti qiymətləndirir, məişət şəraitindən şikayətlənmir, balalarına müharibənin törətdiyi bəlaları "nağıl" edir, əmr, çağırış olarsa yaşından asılı olmayaraq cəbhədə vuruşmağa hazır dayandığını inandırır, müsəlləh əsgər olduğu ilə qürurlanır, təki, Vətən işğalçının əlinə keçməsin, Millətin başı ucalsın!

Müharibənin daha bir diqtəsi özünü büruzə verir - bu, nə nəsihətdir, nə təsirdir, nə də əmrdir, sərəncamdır. Bu millətin genindən gələn ali əxlaqdır, davranışdır. Ana və bacıların, ərli və dul qadınların, sevgili və intizarlı qızların müqəddəsliyidir, iradəsidir, hansı ki arxa cəbhədə kişiləri əvəz edir, övladlarına ümid aşılayır, qalibiyyətlə qayıdacağı intizarını çəkmirlər. Belə qadınları olan Ölkənin əsgərləri heç bir halda məğlub olmurlar. Sübuta yetmiş ki, qadınlarından nigaran qalmayan döyüşçünün yarası daha tez sağalır!

Arxa cəbhədə silahsız vuruşan,

uşaq tərbiyələndirən, ixtisas və dünya görüşündən irəli gəlməyən hər bir qadın iradəsini ortaya qoyur, ehtiraslarını boğur, müharibəni nicat yolu hesab edir. Bu mənəvi - sosial tərzi tarixi olaylar təsdiqləmişdir: İgidlərimiz xalqının şərəfi - namusu naminə, Vətənin azadlığı - səadəti naminə sevgilisindən, balalarından, ətirli çiçəklərdən vücudundan, sehrli ömründən ayrılmışdır. Belə xarakterliləri tərbiyələndirən millət (xalq) tərifə layiqdir ki, bu borcun bir yükü ədəbiyyatın payına düşür. Bir ədəbi faktla kifayətlənirəm. Məşhur yunan dramaturqu Aristofanın "Qurbağalar" komediyasında bir epizod ibrətlidir.

Evrilid Esxilə üz tutur: "Sən neylədin ki insanlar mərhəmətli, ləyaqətli vətəndaş oldular?" - deyir.

Esxil cavabında: "Mən müharibə ruhu ilə dolu bir dram yaratdım" - fikrini çatdırır.

Dionis soruşur: "O hansı dramdır?" - Esxildən sualına cavab alır: "O yeddi sərkərdə" pyesidir.

Qürur duyuruq ki, əsgər və zabitlərimiz ruhun elə bir məmnun ovqatında döyüşmüş, lazım gələndə vuruş iradəsini ortaya qoymuş (2016, 2018, 2020-ci illəri xatırlamaq kifayətdir), qələbə qazanmışlar ki, onları təbii ehtiyaclardan savayı heç nə maraqlandırmamış, murdar bədənli və niyyətli daşnakları oturtmaq hissi baş qaldırmışdır.

Əsgər və zabitlərimiz doğma torpağımızdan təcavüzkarları, onların yardımçılarını əzib geri çəkindiririksə qənimətimiz, qazandığımız qələbədir, adımızdır, şəhidlərimizin ruhuna mənəvi ehtiyacımızdır, uyduqları məzarlarına diz çöküb rəhmət diləməyimizdir.

Müharibə vətəndaşların öz borcunu yerinə yetirmək üçün böyük, bəşəri hadisədir, haqlı və haqsız tərəflərin qarşılaşmasıdır, insanların diqqətində və yaddaşında qalmaq şərəfidir: bu isə xeyirxahlıq barədə düşünməyə dəyər, ona görə ki, bu hiss sanki əsgərlərin, zabitlərin özünə verdiyi mükafatdır - Vətənin qələbəsi yolunda qazanmışdır, heç bir halda bunu qəbahət saymağa dəyməz. Çünki bu, hərbiçinin vicdanının təmizliyinə zəmanət vermişdir, taleyin zərbəsinə inamla sinə gərmiş, mənəvi - ruhi mətinlik göstərmişdir, fədakarlığa nail olmuşdur. Belə ki, müharibəyə başlamaq, yaxud qoşulmaq qaydaları vicdanlılıqdır, şücaətlilikdir, - desəm yanılmaram. Qarabağ uğrunda faşist ermənilərilə savaşımız ədalətlidir; gözəldir, hətta ona görə ki, xalqımızda düşmənə qarşı birlik əzmi, ulu torpaqlarımızın azad olunması mətinliyi yalnız qürur hissi oyadır. Biz yeni torpaqlar zəbt etmək üçün vuruşmuruq, sərhədlərimizi genişləndirmək naminə irəli atılmırıq: bu, Ali Baş Kamandanımızın da arzusuna daxil deyil.

İnsanlar təcridi halda yox,

sosial ümumilikdə birləşmiş şəkildə yaşayıb can - qəlb olurlar, maddi istehsalın əsasında fərdlərin varlığında mühüm əhəmiyyət kəsb edən siyasi, mədəni və ictimai mühiti təşkil edir. İnsanlara məxsus əxlaqi şüur Vətənin vəhdətini özündə ehtiva edib, onu vətənpərvərlik tələbində büruzə vermişdir, ona görə ki, bu məfhum (torpaq sevgisini, onu göz bəbəyi kimi qorumağı, yaşatmağı və s.) zəngin, mürəkkəb, tarixən dəyişkən sosial - əxlaqi və əxlaqi - psixoloji nəsnədir. Vətənpərvərlik sosial və mənəvi mahiyyəti baxımından praktik (real) olaraq müəyyən vətənlər çərçivəsində insanların yekdilliyinə kömək etməlidir. Onu bilməliyik ki, özünün fərdi - psixoloji mexanizminə görə Vətən - Torpaq dərin intim törəmədir, sıx əlaqələrin, inkişafın, məhəbbət hisslərinin şüurlu dərkidir. İnsanlar tarixi şəraitdə alışdıqları mühiti mənimsəyirlər, mühit (aura) isə öz növbəsində fərdlərin ünsiyyətini reallaşdırır.

Vətənpərvərlik hissini təkcə müharibədə sınamaq birtərəflikdir, bəs təhsil almada, iş başında, vəzifədə necə? Yerini rahatlayandan sonra Vətən üçün nə etmisən? Bu tipli suallara cavab axtarmaq mövcud ictimai - siyasi sistemin əsas fəaliyyəti olmalıdır, çünki vətənpərvərlik siyasi məzmuna da malikdir, başqa sözlə, ümumi olanın, milli vahidin dialektikasıdır, milli xudbinlikdən ayrılmalıdır. Halbuki, idarətmə strukturlarında özbaşınalığa uymuşlar, korrupsionerlər, sərvət dağıdıcıları üçün Vətən hissi ciblərini isidir, tamahkar mənafeyə xidmətdən xumarlanır. Bu fikri faktlar diqtə edir, malalamır. Dövlətin diqqətindən yayınmayan məmur (yuxarı kalibirli) tiplərdə (qorxuram tipikləşsinlər) Vətən hissi heç vaxt mövcud ola bil-məz, bu həqiqət oradan başlayır ki, onların oğlanları Qarabağ müharibəsinin ünvanını 25 ildir tanımırlar! Bax, vətənin faciəsi burdan başlayır. Belə ki, asanlıqla, arxayınlıqla şəxsi mənafeyini üstün tutan qüvvələrin əməlləri vətənpərvərlik hisslər ilə müqayisədə daha qüvvətli motivdir. Ziyalıların - "aşağı" təbəqələrin gücü çatmır "yuxarı" elita ilə mübarizə aparsın. Çünki onların özbaşınalığı, yüz milyonlarla xalq - dövlət sərvətlərini sərvaxt və sərbəst mənimsəmələri jurnalistlər tərəfindən araşdırılıb oxuculara təqdim olunursa, rəsmilər onda birinə reaksiya verirlər, bəs doqquzu?! Beləliklə, haqlı vətənpərvərlik yalançı vətənpərvərliyin qurbanına çevrilir. Hansı ki, bu "çevrilmə"nin normativ səbəbləri də vardır, bu məfhuma mənəvi hədd kimi insan əxlaqının imkanlarının ən yüksək təzahürü səviyyəsində baxılmalıdır.

Elə nəsnələr mövcuddur

biz onları seçmirik, bu, öncə Vətəndir, bu, xüsusi xassəli milli və bəşəri sərvətdir, fərdi adamların deyil onun mal - dövlətini hərrac bazarına sürüyüb aparsın, yad - özgə banklarda gizlətsin. Vətən müharibəsiz də müqəddəsdir, bu torpağı, onun sakinlərini seçmək, ayırmaq yaramaz hərəkətdir, lakin ona olan sevgini öz dünyagörüşündə anlamaq və təzahür etdirmək mümkündür. O şəxs öz diyarının uğurlarına və nöqsanlarına ayıq baxışla baxır, yanaşır, Vətənini kor - koranə sevmir, daha doğrusu, ölkəsini, doğulduğu məkanı "kitaizm"lə qarışdırmır (bu termin "özününkünü ona görə sevir ki, özünündür, başqa ölkələrə ona görə nifrət bəsləyir ki, özgədir və öz iyrənciliyinə, eybəcərliyinə sevinməkdən doymur"), təbii ki, vətən övladlarına tənqidi münasibət, yuxarıdan baxmaq, dodaq büzmək və s. şəxsi nihilizmə (eləcə də milli) çevrilməməlidir, əksinə, sığındığı, hənirtisini duyduğu, soyuq ürəyini qızındırdığı Vətənini daha yaxşı, gözəl, abad etmək, inkişafını sürətləndirmək naminə əlindən gələni əsirgəməməlidir.

Yerli səlahiyyət sahibləri

uzaqgörən olmalıdır, ciddi səhvlərə imkan yaratmamalıdır, səriştəsizliyə yol açmamalıdır, "avtoritar" metodikasını vətəndaşların başında fırlatmamalıdır, "dəyirman daşı" kimi mühakimələrində təkəbbürlüyü sezilməməlidir, özünütənqiddən cırnamamalıdır, ona üz tutan, ehtiyacın gətirdiyi insanların əxlaqi təcrübəsinə etinasız yanaşmamalıdır.

Təəssüf ki, istənilən sayda belə "birinci şəxslər"də əxlaqi mədəniyyətin çatışmamazlığıdır, laqeydliyin şəksiz əlamətidir, öz nüfuzlarını yalnız zahiri cəhətlərilə şərtləndirirlər, davranışlarına düşüncəsiz israfçılıqla yanaşırlar: tabeliyindəkiləri doğruçuluğa, təvazökarlığa, intizamlılığa, xalq malının qəpiyinəcən qorumağa səslədiyi halda, özləri kadrların seçilməsində təmənna güdürlər, ünvanlarına deyilən tənqidə qarşı qərəzçiliyi ortaya qoyurlar, xalqın milyonlarla malını (sərvətini) mədələrinə ötürürlər, xaricdə oturtduqları, əmək kitabçaları açılmayan oğlanlarının adına şirkətlər açırlar, milyonları o istiqamətə yönəldirlər.

Yaxşı, bu faktlar dəlil - sübutlarla aşkarlanıb mətbuat səhifələrinə çıxanda və onu yeniyetmə gənclər, əsgər yaşlılar (adi ailələrdən çıxan) oxuyanda hansı hissləri yaşayarlar? Onlardan hansı vicdanla vətənpərvərlik hisslərini gözləmək olar? Məgər Vətəni qorumaq imkansız övladların payına düşmüşdür? Ortabab taleyini yaşayan anaların və ataların qeyrətinə bax ki onların uşaqları, ciyərparaları Milli ordumuzda Vətənimə sevgisiylə xidmət göstərir, şəhidlik zirvəsində əbədiyyətə qovuşurlar.

Adama təəccüblü gəlir ki, otuz ilə yaxındır Qarabağ müharibəsi gedir, vəzifəli məmurlar heç bir nəticə çıxarmırlar, ərköyün balalarını Vətəninə qanunu yolla qaytarıb orduda xidmətə cəlb etmirlər. Qardaş Türkiyədən ibrət almırlar. Vəzifəli məmurun, zəngin biznesmenin övladı və bu cür kateqoriyaların tərbiyəvi təsirinin ibrətli palitrası o halda inandırıcı olar ki, özü nümunə olsun, əxlaqi məcburiyyət vasitələrinə əl atmasın, qanunun qüvvəsinə istinad etsin. Mən cari (2020.12.iyul döyüşlərini nəzərdə tuturam) ildə nazir Kəmaləddin Heydərovun iki oğlunun rəsmi müraciətini oxudum - cəbhəyə qulluq etmələri (könüllü) barədə - qürurlandım. Bəs "dağıdıcı" vəzifəli şəxslərin (el gözü "tərəzidir" deyib atalarımız), biznesmenlərin, illərlə kreslosunu dəyişməyənlərin vətənpərvərlik hayqırtılarını eşitmədik, halbuki, xarici ölkələrdə atalarının "ofşar" pulları ilə kişilikdən dəm vururlar, xarici xanımlara xas "dəm qazı"ndan xumarlanırlar! Bi-zim ən çətin - karantin dövründə sahildə, yaxud parklarda xoşagəlimliyini arxada itirmiş kübar qadınlar və onların qızları bahalı it (it itdir də!) gəzdirir, onun nazı ilə oynayırlar.

Görəsən, həmin ailələrin

əsgəryaşlı oğlanları harada olublar, Qarabağ döyüşlərində qəhrəmanlıqla vuruşan həmyaşıdları haqqında, barı, məlumatlı idilərmi?! Başa düşmək olmur, boğazı gümüşü xaltalı itlərin gəzintisi hansı əxlaqla "tənzimlənmişdir"?

Erməni daşnakları milli sərvətimiz olan təbiətimizi, onun meşələrini, ağaclarını, çəmənlərini, güllərini qırıb talan etdilər, savaşın bir ucu da bu cinayətə yönəldiyi halda, çölpişiyindən, türklü meymundan fərqlənməyən bu tulalar, köpəklər fərqli olaraq "seçim" edib ətirli gülləri, yamyaşıl otları, çəmənləri seçib murdarlayırlar. Amma cəbhədə itlər var düşməni uzaqdan tanıyıb üstünə şığıyır, darmadağın edirlər. Bu tulalar, köpəklər də sahibləri kimi "dezirtir" deyillər, sərbəst bağçanı, parkı gəzirlər...

... Parçalanmış, ovulmuş daşlara laqeyd qala bilmərik. Tapdanmış çiçəklər, soluxmuş güllər hisslərimizi tərpətməyə bilməz. Yaralanmış nəcib heyvan bizim şəfqət emosiyamızı oyadır, ona görə ki, insan mərhəmət sahibidir. Lakin bu hissin o biri üzünü, tərəfini yaddan çıxarmayaq, elə gözdəniraq insanlar - kişilər var, onları heyvanla eyniləşdirməyə dəyər, bəlkə, həqiqətən heyvanla "bərabərlik" münasibətlərinə girirlər.